

YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA UMUMTA'LIM MAKTABLARI O'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI

Ortiqova Dildora Begmirzayevna

Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Ta'lim muassasalarining boshqaruvi yo'nalishi

2-kurs magistranti

Annotatsiya: *Maqolada O'zbekistondagi umumta'lim maktablarida o'quvchilarni ekologik tarbiyalash muammolari va yechimlari yoritilgan. Ta'limni zamonaviy ruhga moslashtirib, barkamol, vatanparvar, mas'uliyatli yurtni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga daxldor bo'ladigan kelajak avlodni tarbiyalash eng dolzarb masalalardan biridir.*

Kalit so'zlar: *Ekologik ta'lim, klaster usuli, maktab o'quvchilari, dastur, laboratoriya, ijodiy jamoa.*

KIRISH

Umumta'lim maktablarida ekologik ta'limni rivojlantirish va klaster o'qitish metodikasini yaratishdan ko'zlangan asosiy maqsad maktab o'quvchilarini mehr-oqibatli bo'lishga, tabiatni sevish va asrashga, uning boyliklarini avaylab tasarruf etishga o'rgatishdir. Shuningdek, umumta'lim maktablarida ekologiya fanidan dars berishda pedagogika oliy o'quv yurtlari talabalari ishtirok etadi. Bu ularning pedagogik kelajagiga ijobiy ta'sir qiladi. Maqolada ta'kidlanganidek, umumta'lim maktablarida ekologik ta'limni rivojlantirish bo'yicha klaster o'qitish metodikasini yaratish loyihasi ekologik muammolarning oldini olish Davlat dasturining mexanizmlaridan biri bo'lib, tasdiqlangan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son Farmoni. Maqolada maktab sharoitida biologiya fanidan o'quv dasturiga kompleks qo'shimcha vazifalarni bajarish va o'quvchilarning ko'nikmalarini maktab-laboratoriyada qiyosiy tekshirish taklif etiladi. Ushbu loyihaning asosiy maqsadi talabalarda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish va ularning ekologik madaniyatini oshirish. Xususan, loyihaning amalga oshirilishi Pedagogika instituti talabalari o'rtasida pedagogik tajribani rivojlantirishga yordam beradi.

METODOLOGIYA

Ekologik ta'lim - bu atrofda ijtimoiy va tabiiy muhitga mas'uliyat bilan munosabatda bo'lishni ta'minlaydigan ilmiy va amaliy bilimlar, qadriyatlar yo'nalishlari, xulq-atvori va faoliyati tizimini shakllantirishga qaratilgan ta'lim, tarbiya va shaxsning uzluksiz jarayoni. . Ekologik ta'lim va tarbiya kelajak avlodlarning kelajakdagi ekologik madaniyati va ekologik axloqini shakllantirish uchun mas'uldir, shuning uchun bugungi kunda maktab

o'quvchilarida erta yoshdan atrof-muhitga ongli munosabatni shakllantirish zarurati tug'iladi. Bolaga mavjud muammolarning murakkabligi va murakkabligini tushunish uchun birinchi navbatda tushunchalar va tasvirlar darajasida asosiy bilimlar, keyin sabab-oqibat munosabatlari va nihoyat, vaziyatni bashorat qilish va boshqarish ko'nikma va qobiliyatlari kerak. Bunday uslubiy yondashuv yangi avlod ta'lim standartlariga kiritilgan va zamonaviy maktabda amalga oshirilishi kerak [2]. Zamonaviy ekologiya tarmoqlangan tuzilishga ega. Ekologiyaning fan sifatidagi asosiy, an'anaviy qismi bu umumiy ekologiya bo'lib, u har qanday tirik organizmlar (shu jumladan, biologik mavjudot sifatida odamlar) va atrof-muhit o'rtasidagi munosabatlarning qonuniyatlarini o'rganadi. Vaqt omillari nuqtai nazaridan ekologiya tarixiy va evolyutsion bo'linadi. Hayvonlar ekologiyasini, o'simliklar ekologiyasini, mikroorganizmlar ekologiyasini farqlang.

NATIJARLAR VA MUHOKAMA

Bugungi kunda insoniyat har qachongidan ham ko'proq tabiatga bo'lgan munosabatini o'zgartirish, yangi avlodni munosib tarbiyalash va tarbiyalashni ta'minlash zarurati muammosi oldida turibdi. Jamiyatning ham milliy, ham jahon taraqqiyotining asosi inson va tabiat uyg'unligi bo'lishi kerak. Insoniyat yangi axloq va yangi bilim, yangi mentalitet, yangi qadriyatlar tizimi zarur bo'lgan ostonaga keldi. Albatta, ularni bolalikdan yaratish va tarbiyalash kerak. Inson bolalikdan tabiat, uning qonunlari va tamoyillari bilan uyg'unlikda yashashni o'rganishi kerak. Ekologik ta'lim barcha yoshdagilarni qamrab olishi, u iqtisodiy faoliyatning boshqa barcha sohalaridan ustun bo'lishi kerak. Umumta'lim maktabining vazifasi nafaqat ekologiya bo'yicha ma'lum hajmdagi bilimlarni shakllantirish, balki tabiat hodisalarini ilmiy tahlil qilish ko'nikmalarini egallashga, ularning tabiatga amaliy yordam ko'rsatishning ahamiyatini anglashiga ham hissa qo'shadi. [to'rt]. Umumta'lim maktabi yosh avlodga ekologik tarbiya berishning asosiy manbalaridan biridir. Chunki maktab yoshida inson shaxs sifatida kamol topadi, o'qishda, mehnatda yuksaladi. Umumta'lim maktablarida ta'lim sifatini oshirish, moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, kitobxonlikka keng jalb etish va o'qituvchiga hurmat tuyg'usini yanada kuchaytirish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 28-martdagi 258-sonli "Men to'g'risida"gi qaroriga asosan

Ekologik muammolarning tobora global ahamiyat kasb etib borayotganligi inobatga olinib, so'nggi yillarda muhim ustuvor vazifalar bilan bir qatorda atrof-muhit muhofazasi, ekologik madaniyat, ekologik ta'lim-tarbiya, ekologik ma'rifat masalalariga alohida e'tibor berilmoqda.

Ekologik ta'limning dolzarbligi mamlakatimiz tabiati, ekotizimlari, atrof-muhitni beqarorlik va izdan chiqishdan asrash, aholining ekologik madaniyatini oshirish, ushbu o'ta jiddiy, hayotiy masalalarga aholining barcha qatlamlari, ayniqsa, yoshlar hissa qo'shishi zarurligi bilan belgilanadi.

Biroq, ekologik ta'limni amalga oshirish jarayonining tizimli tahlili ekologik ta'limni tashkil etishda bu boradagi islohotlarni to'liq ro'yobga chiqarishga to'sqinlik qiluvchi jiddiy muammo va kamchiliklar saqlanib qolayotganligini ko'rsatmoqda. Xususan:

Barcha turdagi ta'lim muassasalarida O'zbekiston Respublikasining "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni 4-moddasida nazarda tutilgan ekologiya o'quvining majburiylikiga oid talablar yetarli darajada bajarilmayapti;

Amaldagi davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlari mazmunan ekologik bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalar bilan zarur darajada boyitilmagan;

Ekologik ta'lim yo'nalishida ilg'or milliy va xorijiy tajribani o'rganish, ular asosida ta'lim oluvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirishning aniq parametrlari ishlab chiqilmagan;

Ta'lim tizimining barcha bosqichlarida amalda bo'lgan ta'lim dasturlari bugungi kundagi global ekologik muammolarni bartaraf etish, mavjud ekologik xavf-xatar darajasini kamaytirish, tabiiy muhitni qayta tiklashga qaratilgan umummilliy tadbirlar mohiyati bilan muvofiqlashtirilmagan;

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari va umumiy o'rta ta'lim maktablari ta'lim dasturlarining mavzulari bugungi kun talablariga javob bermaydi, jumladan, ularda ta'lim oluvchilarda ekologik ongni shakllantiruvchi ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish, ona tabiatni asrab-avaylash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish sohasiga oid mavzular yetarli emas;

Ta'lim muassasalarida ekologik targ'ibot tizimi ham qoniqarsiz ahvolda, bu borada ekologik targ'ibotni amalga oshirish mexanizmlarini yo'lga qo'yish va ushbu mexanizmlarni munosib rag'batlantirish tadbirlari yetarli darajada amalga oshirilmayapti;

Ekologik ta'limga oid elektron-metodik vositalarni yaratish va innovatsiyalardan foydalanish imkoniyatini kengaytirish yuzasidan aniq takliflar ishlab chiqilmagan;

Ta'lim hamda ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi davlat boshqaruvi organlari o'rtasida ekologik ta'lim tizimini takomillashtirish borasidagi amaliy hamkorlik yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan, xususan, o'tgan yillar davomida ekologik ta'lim tizimini isloh qilish yuzasidan faqat takliflar bildirilgan xolos;

Ekologik ta'lim sohasida o'qituvchilarning faoliyatini metodik jihatdan ta'minlovchi o'quv materiallari, shu jumladan, ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasiga oid o'quv qo'llanmalari, o'quvchi va talabalar uchun zarur darsliklar yetarli emas;

Ta'lim dasturlari to'liq qayta ko'rib chiqishga muhtoj, jumladan, ular respublikada so'nggi vaqtlarda ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida amalga oshirilgan islohotlardan kelib chiqib tubdan takomillashtirilishi lozim.

Shu munosabat bilan aniq maqsad va vazifalarni hamda yo'nalishlarni nazarda tutuvchi O'zbekiston Respublikasida Ekologik ta'limni rivojlantirish konsepsiyasini (keyingi

o'rinlarda Konseptsiya deb ataladi) muvaffaqiyatli amalga oshirish orqali ekologik ta'lim tizimini yanada rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Har bir inson umumiy madaniyatining ajralmas tarkibiy qismi bo'lgan ekologik madaniyatning asoslari ko'p jihatdan "inson - tabiat - jamiyat" tizimidagi o'zaro tolerantlik, ekologik muammolarni hal qilishda shaxsiy ishtirok etishni anglash va ma'naviy-axloqiy intilish bilan belgilanadi. asosiy hayotiy qadriyatlarni qabul qilish, kelajak avlodlar haqida qayg'urish asosida shaxsning o'zini o'zi rivojlantirish.

Ekologik madaniyatni, insonning tabiiy turmush tarzini tarbiyalash zamonaviy ta'limning ustuvor vazifalari hisoblanadi. "Ekologik ta'lim" tushunchasining evolyutsion yo'lini kuzatadigan bo'lsak, "ekologik ta'lim" (60-70-yillar), ekologik ta'lim (70-yillarning oxiri), "ekologik ta'lim" (80-90-yillar) atamalarini qayd etishimiz mumkin. Va nihoyat, "barqaror rivojlanish uchun ekologik ta'lim"ning zamonaviy ta'rifi birinchi marta BMT hujjatlarida 20-asrning ikkinchi yarmida paydo bo'lgan. 1992 yilda Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit va rivojlanish bo'yicha ikkinchi konferentsiyasida ko'pchilik mamlakatlar vakillari "Kun tartibi 21" - jahon hamjamiyatini barqaror rivojlantirish dasturini tasdiqladilar va tasdiqladilar [11]. Ushbu strategik muhim hujjatda ta'lim barqaror rivojlanishning eng muhim vositasi sifatida ta'limga alohida e'tibor qaratilib, barqaror rivojlanish masalalari barcha fanlarning ajralmas elementiga aylanishi va barcha o'quv dasturlariga kiritilishi lozim [11, s. 199–204].

2002 yilda Yoxannesburgda (Janubiy Afrika) Barqaror rivojlanish bo'yicha BMT sammitida 2005 yildan 2014 yilgacha Barqaror rivojlanish uchun ta'limning maxsus o'n yilligini (DESD) o'tkazish to'g'risida qaror qabul qilindi [8]. Bu ta'limning an'anaviy mazmuni, ma'lum shakl va usullari kelajak avlodlar haqida o'ylaydigan, o'z ta'lim sharoiti haqida qayg'uradigan insonlarni tarbiyalashga qodir emasligini jahon hamjamiyatiga anglashga munosabat bildirish zarurati bilan bog'liq edi. hayot va mavjudlik. DESD yakunlanishidan oldin, 2012 yil iyun oyida Rio-de-Janeyroda bo'lib o'tgan BMTning Barqaror rivojlanish bo'yicha konferentsiyasida (Rio + 20) barqaror rivojlanish uchun ta'limni yanada rivojlantirishga keng ko'lamli yordam ko'rsatish taklif qilindi. rivojlantirish va bu masalani ta'limning turli tuzilmalariga kiritish zamonaviylik imperativi sifatida. Ta'lim (va Rossiya uchun ko'proq odatiy - "barqaror rivojlanish uchun ekologik ta'lim") o'quvchilarning ko'p tomonlama tafakkurini shakllantirish va ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilishga hissa qo'shadigan xulq-atvor ko'nikmalarini ta'minlash uchun mo'ljallangan.

Barqaror rivojlanish uchun ta'limning muammoli yo'nalishlarini rivojlantirishning uzluksizligi o'tgan yillar davomida dunyo olimlari, siyosatchilari, jamoat va davlat arboblari ushbu sivilizatsiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan muammoni hal qilishda ishtirok etganliklarini ishonchli isbotlab turibdi. YUNESKO ekspert guruhining ushbu yo'nalishdagi ko'p yillik faoliyatining natijasi 2014 yil noyabr oyida Aichi-Nagoya (Yaponiya) shahrida butun dunyo bo'ylab keng ko'lamli muhokamalardan so'ng tasdiqlangan 2014 yildan keyin DESDni

institutsional jarayonga aylantirish bo'yicha Global dasturni ishlab chiqish edi. Barqaror rivojlanish uchun ta'lim bo'yicha konferentsiya. Ushbu keng ko'lamli, strategik ahamiyatga ega bo'lgan siyosiy hujjatda barqaror rivojlanish sharti – inson tafakkuri va xatti-harakatlarini o'zgartirish zarurati aniq belgilab berilgan. Bunday o'zgarishlarni amalga oshirishda ta'lim asosiy rol o'ynaydi. U shunday o'zgarishi kerakki, har bir inson barqaror rivojlanishga hissa qo'shish va tabiiy muhitni saqlash, iqtisodiyotni ko'kalamzorlashtirish va ko'kalamzorlashtirish yo'lida harakatlarni amalga oshirish uchun uning huquq va imkoniyatlarini kengaytiradigan bilim, ko'nikma, qadriyatlarga ega bo'lishi kerak. adolatli jamiyatni shakllantirish [7].

Qiyosiy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, barqaror rivojlanish uchun ta'limni amaliy tatbiq etish va ilmiy-metodik ta'minlash sohasida Rossiya o'rtacha o'rinni egallaydi (MDH davlatlari bilan bir qatorda - Ozarbayjon, Ukraina, Qozog'iston, Qirg'iziston, O'zbekiston), bir qatorda. Yevropa mamlakatlarida (Avstriya, Latviya, Litva, Estoniya, Niderlandiya va Shvetsiya yetakchilik qilmoqda) taraqqiyot ancha yuqori. Umuman olganda, xalqaro miqyosdagi ta'lim, xuddi Rossiyadagi kabi, xuddi shunday ilmiy va tashkiliy muammolarni keltirib chiqaradigan go'daklik davrida.

Mamlakatimizda rivojlanish va ekologik manfaatlar integratsiyasi sohasida o'zgarishlar zarurligi to'liq e'tirof etilgan. Buni Rio+20 konferensiyasida Rossiya vakili bo'lgan Rossiya Federatsiyasi Bosh vaziri Dmitriy Medvedev o'z nutqida ta'kidladi: "Jamiyat, iqtisodiyot va tabiat bir-biridan ajralmas. Shuning uchun ham bizga tabiatga ortiqcha bosim o'tkazmasdan jamiyat farovonligini ta'minlaydigan yangi taraqqiyot paradigmasi kerak" [2]. Oradan uch yil o'tib, 2015-yil sentabr oyida Rossiya Prezidenti V.V.Putin BMT Bosh Assambleyasining 70-sessiyasida so'zlagan nutqida global iqlim o'zgarishi muammosini insoniyatning asosiy muammolari qatoriga kiritib, tabiatga o'xshash yangi texnologiyalarni joriy etish zarurligini ta'kidladi. bu atrofdagi dunyoga zarar keltirmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1.Турдалиев А., Юлдашев Г., Аскарлов К., и Абакумов Э. (2021). Химические и биогеохимические особенности пустынных почв центральной Ферганы. *Сельское хозяйство*, 67 (1), 16-28.

2.Турдалиев А., Юлдашев Г., Аскарлов К., и Абакумов Э. (2021). Химические и биогеохимические особенности пустынных почв центральной Ферганы. *Сельское хозяйство*, 67 (1), 16-28.

3.Kamoliddin, A., & Iskandar, M. (2020). Geochemical barriers in irrigated soils and the impact of them on plants. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(3), 3082-3089.

4. Турдалиев, А. Т., Аскарлов, К. А., & Мирзаев, Ф. А. У. (2019). Морфологические особенности орошаемых почв Центральной Ферганы. *Почвы и окружающая среда*, 2(3), 6.

5. Турдалиев, А. Т., Аскарлов, К. А., & Мирзаев, Ф. А. У. (2019). Морфологические особенности орошаемых почв Центральной Ферганы. *Почвы и окружающая среда*, 2(3), 6.

6. Турдалиев А., Юлдашев Г., Аскарлов К., и Абакумов Э. (2021). Химические и биогеохимические особенности пустынных почв центральной Ферганы. *Сельское хозяйство*, 67 (1), 16-28.

7. Турдалиев А., Юлдашев Г., Аскарлов К., и Абакумов Э. (2021). Химические и биогеохимические особенности пустынных почв центральной Ферганы. *Сельское хозяйство*, 67 (1), 16-28.

8. Kamoliddin, A., & Iskandar, M. (2020). Geochemical barriers in irrigated soils and the impact of them on plants. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(3), 3082-3089.

9. Турдалиев, А. Т., Аскарлов, К. А., & Мирзаев, Ф. А. У. (2019). Морфологические особенности орошаемых почв Центральной Ферганы. *Почвы и окружающая среда*, 2(3), 6.

10. Турдалиев, А. Т., Аскарлов, К. А., & Мирзаев, Ф. А. У. (2019). Морфологические особенности орошаемых почв Центральной Ферганы. *Почвы и окружающая среда*, 2(3), 6.